

Чередніченко Ю.Г.

Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», Україна

Економічний інструментарій регулювання промислового водокористування

Використання водних об'єктів у промисловому виробництві є стратегічно важливим напрямком для галузей економіки. Водні ресурси є засобом виробництва в багатьох сферах діяльності, так в одних галузях вони є засобом праці, в інших – предметом. Саме цей фактор і визначає функціональну спрямованість води й тим самим – масштаби, способи та темпи її використання в господарському обороті. Водні ресурси можуть виступати у формі послуги чи готового продукту (охолодження водяної пари, яка обертає турбіни або газувана чи негазована вода) й у формі ресурсу, за використання якого стягується відповідна плата. Збереження і раціональне використання води в першу чергу передбачає вдосконалення системи оплати за її використання.

Для господарської діяльності у сфері водокористування кожен суб'єкт обов'язково має отримати відповідний дозвіл, який видається Державним агентством водних ресурсів України та його територіальними підрозділами. Отримання документу є обов'язковим для тих підприємств, які використовують воду в об'ємі від п'яти кубічних метрів на добу.

Порядок справляння плати за надання послуг встановлюється законодавством, розрахунок тарифів проводиться на підставі галузевих технологічних нормативів використання води. Отримані кошти мають повністю відшкодовувати експлуатаційні витрати та забезпечувати надійну роботу об'єктів централізованого питного водопостачання і водовідведення.

З метою стимулювання раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів справляється рентна плата за спеціальне використання води, яку сплачують лише первинні водокористувачі, а також ті, хто використовує воду для потреб гідроенергетики, водного транспорту й рибництва. Розмір оплати визначається на основі нормативів збору, фактичних обсягів використаної води та встановлених лімітів її використання. Ставки збору для промислових підприємств первинних водокористувачів встановлені у Податковому кодексі України (ст. 255).

З метою економічного контролю промислового водокористування держава використовує всі доступні інструменти, які включають податки, збори за забруднення довкілля, штрафи, субсидії, дотації, гранти, кредити, амортизаційні та цінові інструменти та інші.

1) *податкові еколого-економічні інструменти* – це екологічні податки, які збираються на місцевому і державному рівнях та направляються на відновлення навколишнього природного середовища й фінансування природоохоронних заходів. Якщо податки передбачають вилучення частини доходів підприємств та направлення їх на ліквідацію наслідків забруднення довкілля, то *податкові пільги* стимулюють виробництво екологічно чистої продукції, природозахисного обладнання й впровадження природоохоронних заходів. Важливу роль у стимулюванні виробництва природоохоронного обладнання та екологічно чистої продукції відіграє застосування нульової ставки податку на додану вартість при експорті таких товарів;

2) *мито* – це обов'язковий внесок при ввезенні, вивезенні чи транспортуванні певних груп товарів через митну територію країни. Застосування ввізних та транзитних мит на екологічно небезпечну продукцію обмежує її імпорт й транспортування на територію країни. Водночас, цей податковий інструмент ставить в більш економічно вигідне положення вітчизняних виробників, порівняно з їх зарубіжними партнерами, що може спричинити зростання забруднення навколишнього природного середовища країни при виробництві таких товарів;

Запровадження вивізного мита на продукцію, виготовлення, якої пов'язане зі забрудненням навколишнього природного середовища, зменшить обсяги її виробництва в країні, проте при відсутності адекватного імпортного мита можуть збільшитися обсяги ввезення таких товарів з інших країн;

3) *рентна плата та збори за забруднення* стягуються з природокористувачів за використання природних ресурсів й забруднення навколишнього природного середовища відповідно. Їх розмір залежить від обсягів використаних природних ресурсів та розміру шкідливого впливу на навколишнє природне середовище;

4) *штраф* – це грошове покарання за порушення екологічних нормативів, яке стягується з прибутку. Фінансове покарання може накладатися не тільки на суб'єктів господарювання, а й на їх керівників та інших посадових осіб, які допустили порушення екологічних нормативів;

5) *субсидія* – це цільова безповоротна допомога на впровадження зниження й ліквідацію негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище, яка виділяється з державного та місцевих бюджетів економічним агентам. Відомо, що реалізація водоохоронних заходів, як правило, має тривалий термін окупності, а в більшості випадків збиткова, тому надання субсидій досить часто є єдиною можливим заходом для стимулювання підприємств до природоохоронної діяльності;

6) *дотація* – це грошова допомога з державних джерел на покриття збитків від екологічної діяльності, наприклад, вирощування органічної продукції. Держава може фінансувати такі види виробництва для дитячих та шкільних закладів, медичних установ та населення, яке проживає на радіоактивно забруднених територіях. Дотації також надаються для здешевлення путівок закладам, які здійснюють оздоровлення населення з екологічно забруднених та постраждалих від антропогенних й природних катастроф;

7) *грант* – це оплачене державою замовлення на екологічні дослідження, впровадження природоохоронних заходів та виробництво екологічно чистої

продукції. Одна з основних форм підтримки наукових-дослідних підприємств, які спеціалізуються на дослідженнях щодо збереження біорізноманіття й сталого розвитку територій. В зв'язку з тим, що такі види робіт направлені на вирішення проблем всього суспільства, довготривалі, трудомісткі та потребують значних грошових вкладень їх фінансує тільки держава.

8) *кредит* – це цільова поворотна позичка на екологічні цілі з пільговою, або нульовою процентною ставкою. Через здешевлення фінансових зобов'язань для виробників природоохоронного обладнання та екологічно чистої продукції, держава робить таку діяльність більш привабливою для потенційних інвесторів;

9) *прискорена амортизація* основних фондів екологічного призначення. Цей інструмент дозволяє зменшувати податкову базу підприємств, які експлуатують природоохоронне обладнання. Тим самим господарюючи суб'єкти отримують додаткові кошти та мають можливість швидше замінити старе обладнання на нове;

10) *цінові інструменти* – це державне регулювання цін (тарифів) шляхом їх підвищення, або зниження з метою зменшення виробництва і споживання екологічно небезпечної продукції й збільшення виробництва і споживання екологічно чистої продукції;

11) *сприяння або обмеження на ринку* за допомогою організаційних заходів (маркетингове сприяння, інформаційна підтримка, державний протекціонізм). Державні й місцеві органи влади зацікавлені в здійсненні суб'єктами господарювання екологічної діяльності, можуть надавати їм безоплатну рекламу, забезпечувати інформацією, сприяти виходу на міжнародні ринки через протекціоністські заходи. В результаті такої практики обсяг ввезення на територію країни небезпечних товарів з інших держав буде зменшуватись;

12) *премії, нагороди, бонуси* за природоохоронну діяльність (впровадження природоохоронних заходів, виробництво екологічно чистої продукції, просвітницька та освітня активність) використовуються для

моральної підтримки в суспільстві суб'єктів господарювання, керівників та інших фізичних осіб, які досягли успіхів щодо скорочення антропогенного навантаження на природні ресурси;

13) *екологічне страхування* застосовується для захисту працівників, які працюють в шкідливих умовах, а також встановлення відповідальності для осіб, що заподіяли шкоду навколишньому природному середовищу.

На сьогоднішній день, держава для контролю промислового водокористування активно використовує лише рентну плату та збори за забруднення, які є основою формування загальнодержавного, регіональних і місцевих фондів природоохоронного призначення та використовуються для відтворення природних ресурсів, застосування відновлюваних джерел енергії, очистки забрудненого атмосферного повітря, вод, ґрунтів, лісів та впровадження природоохоронних заходів. Відтак, на нашу думку, підприємства не мають достатньо підстав змінювати підходи до господарських практик водокористування в індустріальному секторі.